

СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЕКСЕМИ СИН У МОВОПРОСТОРІ РОМАНУ «МАМІЇ» МАРІЇ МАТІОС

Борисенко Наталія Миколаївна,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов
Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової

ORCID ID: 0000-0002-0351-2779

У статті вперше в семантико-стилістичному аспекті висвітлено функціонування лексеми **син** у мовопросторі роману «Мамії» Марії Матіос, простежено варіанти її змістового навантаження й виразальну роль у художній системі. Спираючись на теоретичну базу з лексики, семантики, стилістики й тематичні наукові джерела, беручи до уваги твердження про перетин наукових парадигм у вивченні літературно-художнього тексту, послуговуючись описовим, зіставним, лінгвостилістичним, герменевтичним, дискурсивно-аналітичним, польовим методами дослідження, ми обстежили романний дискурс, що є голосом матерів, котрі трагічно втратили синів, ретрансльованим нараторкою, і фіксує текстову «багатомовність» зі своїми семантичними полями.

У ході дослідження виснувано, що образ сина несе значне художньо-змістове навантаження в романі «Мамії», є композитом бінарної сполуки «мати – син»; лексема **син** відображає численні іпостасі образу сина в полівимірному дискурсі роману, побудованому на поєднанні особистого і суспільного, сакрального і профанного, трансцендентного і матеріального, і набуває розгалуженої семантики, по-різному проявляючись стилістично. Син – це водночас дитина земної матери, Син Богородиці, казковий котик-синок у господині-матері. Лексема **син** функціонує в романі у своєму прямому значенні, називаючи потомка чоловічої статі в різних вікових групах, екзистенційних контекстах, в аспекті професійного та життєвого вибору. Для кожної зображеної матери син – об'єкт її любові, опіки, виховання, гордості; опора, підтримка, надія на майбутнє; гідна людина з відчуттям обов'язку, здатна до вагомих учинків. Особливо зацентований у творі воєнний дискурс, у якому син стає бійцем, оборонцем рідного краю від «совєтів», «рашистів», гине як герой у боротьбі з ворогом. Розгалуження змістового навантаження лексеми **син** відбувається, коли він утрачає життя. Страждання матер розмилює про сина як про перевоздану жертву, горе (утрату сина) – трактує як неunikне й неподоланне, яке не дає їй подальшої сили й бажання жити. Утім віра не дозволяє перерватися її зв'язку з дитиною та світом.

Ключові слова: лексема, мовна система, дискурс, поле, концепт, Марія Матіос.

Natalia Borysenko. Semantic and stylistic functioning of the lexeme son in the language space of the novel "Mothers" by Maria Matios

The article for the first time in the semantic and stylistic aspect highlights the functioning of the lexeme son in the language space of the novel "Mothers" by Maria Matios, traces the variants of its semantic load and expressive role in the artistic system. Relying on the theoretical basis of vocabulary, semantics, stylistics and thematic scientific sources, taking into account the statement about the intersection of scientific paradigms in the study of literary and artistic text, using descriptive, comparative, linguostylistic, hermeneutic, discursive-analytical, field research methods, we examined the novel discourse, which is the voice of mothers who tragically lost their sons, relayed by the narrator; and records the text's "multilingualism" with its semantic fields.

The study concluded that the image of the son carries a significant artistic and semantic load in the novel "Mothers", is a composite of the binary compound "mother – son"; the lexeme son reflects numerous hypostases of the image of the son in the multidimensional discourse of the novel, built on a combination of the personal and the social, the sacred and the profane, the transcendental and the material, and acquires a branched semantics, manifesting itself stylistically in different ways. The son is at the same time the child of the earthly mother, the Son of the Virgin Mary, the fabulous kitten-son of the mistress-mother. The lexeme son functions in the novel in its direct meaning, naming the descendant of the masculine gender in different age groups, existential contexts, in the aspect of professional and life choices. For each depicted mother, the son is the object of her love, care, upbringing, pride; support, hope for the future; a worthy person with a sense of duty, capable of significant deeds. The war discourse is especially emphasized in the work, in which the son becomes a fighter, a defender of his native land from the "Soviet", "racist", dies as a hero in the fight against the enemy. The semantic load of the lexeme son expands when he loses his life. The suffering mother thinks about her son as a primordial victim, and she interprets grief (the loss of her son) as inevitable and insurmountable, which does not give her further strength and desire to live. However, faith does not allow her connection with the child and the world to be interrupted.

Key words: lexeme, language system, discourse, field, concept, Maria Matios.

Вступ. Письменниця Марія Матіос – видатна майстриня художнього слова, а мова її творів – широке та щедre поле для лінгвістичних спостережень, які дозволяють і виструктурувати неповторну мовну особистість літераторки, і глибше пізнати українську мовну культуру в її багатогранності, розмаїтості й розвитку, і зауважити певні тенденції функціонування національного художнього дискурсу останніх десятиліть

XX століття – нашого часу, у період активної творчості мисткині: збурення чи стишення тих або тих мовних процесів, новаторські явища тощо. Мовну палітру творів М. Матіос вивчали науковці З. Бакум (антропоніми), Г. Гримашевич (діалектизми), У. Кемінь, І. Маринич, Л. Мініч (емоційно-оцінна лексика, фразеологізми, сенсоризми), Ж. Колоїз (афоризми, діалектизми), О. Кульбабська (діалектизми, синтаксис), Н. Лотоцька і Р. Мох

(ідіолект), І. Насмінчук (військова лексика), Л. Недбайло (фразеологізми), Г. Павлишин (мовна система), Т. Мислива, Г. Селіверстова (діалектизми), М. Цуркан (фразеологізми, синтаксис, стилістика), С. Шабат-Савка (синтаксичні маркери емотивності), С. Щетиніна (мова й ідентичність) та багато інших і створили ґрунтовні розвідки в цих тематичних нішах, утім чимало відкриттів ще належить зробити дослідникам.

Мета нашої роботи – осмислити семантико-стилістичне функціонування лексеми *син* у мовопросторі роману «Мамі» М. Матіос, простежити варіанти її змістового навантаження й виразальну роль.

Бінарний образний композит «мати – син» у творі «Мамі» є наскрізним і фундаментальним. Його екзистенційний розрив актуалізує концептологічний ряд ТРАГЕДІЯ, БІЛЬ, СТРАЖДАННЯ, ПОРОЖНЕЧА, УТРАТА, ПАМ'ЯТЬ, ТРАВМА, БОРОТЬБА, ЛЮБОВ, який відображає особливості сприйняття дійсності матерями після загибелі їхніх дітей. Романний дискурс стає голосом кількох жінок, ретрансльованим авторкою-нараторкою, утім письменниця індивідуалізує переживання героїнь (за законом художності), варіюючи час і обставини «історій», характеристики персонажів, міцність духовного зв'язку між матерями та їхніми синами тощо. У підсумку текст зафіксує «багатомовність» зі своїми семантичними полями, функційне навантаження лексеми *син* у яких може бути відмінним. Вивчити її роль і значення, а також осмислити творчу майстерність М. Матіос у побудові полівимірного романного дискурсу – завдання нашого дослідження. Таку проблему ще не опрацьовували науковці, зокрема на матеріалі роману «Мамі». Узагалі цей твір тільки потрапляє в оптику мовознавчого аналізу (див. [3]), що додає науковій новизни й актуалізує нашу працю.

Матеріали та методи. У роботі послуговуємося описовим, зіставним, лінгвостилістичним, герменевтичним, дискурсивно-аналітичним, польовим методами мовознавчого пошукування. Описовий метод дозволяє вирізнити й зібрати матеріал дослідження, пов'язаний із лексемою *син*; зіставний – додати тотожні й відмінні прояви її функціонування; лінгвостилістичний – зауважити лексичні й стилістичні засоби на позначення концептуального змісту номена; герменевтичний – витлумачити семантичне навантаження мовної одиниці в тексті; дискурс-аналіз – визначити вплив мовних засобів на реципієнтське середовище; польовий – деталізувати навантаження аналізованої лексеми в лексико-семантичному, функційно-семантичному, асоціативно-семантичному, номінативному полі тексту твору.

Результати. Роман «Мамі» (2023) М. Матіос – це «книга материнського голосіння» [6], «роман про безмір материнського страждання через втрату своєї дитини» [1, с. 196]. Головні актанти художнього дискурсу структуровані вже в початкових його частинах – у назві (образ матері / матерів) й у присвяті (образ сина / синів; «Пам'яті мого єдиного сина Назарія, пам'яті всіх синів, кого не дочекалися їхні матері, а також бездонній силі материнської любові і страждання» [5,

с. 5]). У подальшому розгортанні «драми на шість дій» – умовно завершених частин «Мама Марія (Україна. Тепер уже завжди)», «Мама Веронця (Україна. 2015)», «Мама Михайлина (Україна. В часі і між 1953 і 2015 роками)», «Мама Сидонія (Україна)», «Мама Мамая», «Піста» – вони мисляться неподільно, формуючи унікальну двоїсту (бінарну) цілісність, яка набуває онтологічної (питомо-буттєвої) та гносеологічної (позиційно-інтерпретаційної) категорійності в системі твору-тексту. Цікаво, що образ матері – традиційний і багатогранно представлений у творчості М. Матіос (про це є низка філологічних досліджень, які оглянула й розвинула, наприклад, О. Буряк в одній зі своїх статей (див. [1])); доволі часто поряд із ним виведений образ сина (новела «Просили тато-мама...» з книги «Нація», повість «Мама Маріца – дружина Христофора Колумба» та ін.), утім саме в романі «Мамі» вони рівновеликі, екзистенційно «зрошені» й функціонують як неділимий «квант» у системі бінарних відношень [4], семантично обумовлюються «присутністю / відсутністю» одне одного.

Авторка інтимізує оповідь через власну «історію» на початку твору. Водночас її переживання відлунюють у долях численних посестер, що в тексті підкреслено граматичною категорією множини – мамі, сини. Звідси ще одна полівимірність романного мовопростору: перетікання приватного дискурсу в суспільний, позначене сповідальністю й розповідністю в побудові «історії». Нарешті, ідентифікація суб'єкта мовлення із соціальною групою, окреслення колективних цінностей, акцентування надчасових екзистенціальних розламі (утрат) психічного, тілесного, комунікативного характеру сакралізує дискурс.

У бінарному образному вимірі, на перетині особистого й суспільного досвіду, сакрального і профанного, трансцендентного і матеріального виявляє свій семантико-стилістичний потенціал лексема *син* у мовній системі твору.

Перша частина роману – «Мама Марія», олітературена трагедія самої письменниці, репрезентує тремке балансування між сакральним і профанним у конструюванні образу Сина (ужито з великої літери). Спочатку в тексті фігурують займенникові форми *Тобі, Твою*, які – у сусідстві з лексемами *небо, молитва* – дозволяють припустити, що мовиться про / до Бога, та далі нараторка увиразнює комуніката: «...шукаю в небі Твоїх слідів, Сину... <...> Шукаю хіба пучок, згусток, викид концентрованої енергії, яку Ти намагаєшся передати мені звідти – з того свого світу, куди ніхто не має доступу. І навіть мама» [5, с. 11]. Висока напруга оповіді не зразу відпускає реципієнта за межі сакрального: він задумується про Богородицю та Ісуса, християнський мотив трагічної Матері й Сина-жертви, мистецький мотив «дороги матері до могили Сина» [5, с. 14] (як, приміром, у «Скорбній матері» П. Тичини), проте лексеми *могила, портрет*, ужиті в другій новелі цієї частини роману, стають містком до профанного, матеріального світу, у якому вже немає Сина – лише його *знаки, сліди*, символічні вияви присутності. Ці реалії

та абстракції формують смислове поле лексеми *син*: *дитина*; *синок*; *хлопчик*; *портрет* на могилі; *обличчя*, *очі*, *усмішка* (спогад візуальний – зовнішність, зображена засобом синекдохи); *голос* (спогад аудіальний); *правдолюб*, *добротворець*, *витівник* (спогад характерологічний); *юрист*, *художник*, *музикант*, *танцюрист* (роздуми про фах та інтереси); *Білий Голуб* з людськими очима біля могили (символ); *синьооке сонечко* (метафорична конструкція); *Божий гість* (метафора); *хмарка-людина* (візія); *мелодія сопілки*, *нечутна для інших* (візія); *постать у білій сорочці, що назавжди зникає у високості* (онейричний образ); *біленький котик* (символ, поетизм). Мати-розповідачка своє здивування в небо пояснює тим, що в Сина *небесні очі* (асоціативний епітет); свою мовчазну молитву до небес трактує як *розмову із Сином* (асоціативна метафора). Водночас *синява неба* евфемілізує поняття смерті. Утрата сина (розлам бінарності) зробила й саму матір *мертвою*, *камінною*, *мумією* тощо, і тільки на його могилі, коли відновлюється повнота присутності, вона *оживає*.

Складний, полівимірний дискурс першої оповіді роману «Мамі» дещо випрозорується в чотирьох подальших частинах, зосереджуючись на аспекті профанного, матеріального, проте шоста, завершальна, «дія» «Піета» (апелюємо спочатку до неї, щоб підкреслити еліптичність композиції) – як елемент обрамлення й ідейна кода художнього цілого – знову переакцентує комунікативну площину в християнському ключі. Знаємо, що *піета* (п'єта) – це «в образотворчому мистецтві – сцена оплакування Христа Богоматір'ю» [2, с. 942]. Саме така семантика алюзійно закладена в першій частині роману, а в його верлібровому фіналі вона вже предметно означена й вербалізована: «*Коли зустрічаю жінку у траурній хустці / хочу перекрити собою дорогу / Щоб ані душа не заважала їй... / Ні шурхотом підшов / Ні диханням / Ні словом / Ні поглядом у спину. // <...> Бо на ній кожною складкою кофтини / Кожною фалдою спідниці / І хрускотом пальців / написано: / вона втратила сина. // І ніхто її не зможе зрозуміти / Крім тієї / що знає таке саме сирітство...*» [5, с. 482]. Образи трагічної матері та її сина (ужито з малої літери), які зазнали катарсису через страждання й жертвність, в останній частині твору набувають сакралізації, монументальності, але залишаються людьми земними з великою духовною потугою. Водночас помітно, що нараторка, гіркою сповіддю якої є перший розділ роману, підноситься над власним горем і вже як мисткиня документує й висловлює біль інших «осиротілих» матерів, закликає суспільство до чулості й толерантності щодо них. Лексема *син* у завершальному розділі твору вжита в прямому номінативному значенні («вона втратила *сина*»); руйнування біному «мати – син» унаслідок болісної втрати зумовлює полюсну образну пустоту, яку заповнює *горе* («Дайте побути їй зі своїм *горем* / наодинці / як зі своїм *сином*» [5, с. 482]), себто емотивна лексема *горе* контекстуально номенує *відсутність сина*.

Невелика за обсягом друга «дія» роману «Мамі» – «Мама Веронця» – більшу частину свого змісту приу-

рочує материнському стражданню та плачу, утім читач розуміє їх причину – «болить серце і <...> плачуть очі *за своїм*» [5, с. 27] – через утрату дитини, яка маркується в тексті лексемою *горе*: «*Го-о-оре* в неї» [5, с. 28]. Зрештою Веронця пояснює: «Я втратила сина на цій війні-і-і-і... рік, як утратила, і рік його топлю сльозами... стриматися не можу... <...> А ви мені кажете не голосити. Як то можна таке казати осиротілій мамі?! Я лишилася, як палець. Сама-самісінька» [5, с. 30–31]. Співрозмовниця Веронці – 90-літня баба Михайлина, яка, на відміну від своєї значно молодшої посестри по горю (її «очі плачуть – значить, серце б'ється» [5, с. 28]), давно позбулася і сліз, і серця, також утративши сина «ще на тій» «бойні», «що була по великій у світі війні» [5, с. 31]. Образ сина в цій частині роману розкривається через нові іпостасі, тим поглиблюючи семантичне навантаження лексеми *син*: це *боєць* – *воїн*, *учасник АТО* (син Веронці; кваліфікація за родом занять), *партизан*, «*людська дитина*», «*пособник і бандит з лісу*» (син Михайлини; кваліфікація – відповідно – за життєвим вибором і родом занять; за якістю виховання; за принизливою характеристикою з боку супротивника («советів») – «комуняцькою брехнею»). Новим у цій частині роману є образ вісників – «простоволосий голова сілради з капелюхом у руці і незнайомий воєнний – так само простоволосий» [5, с. 35], які повідомляють Веронці про смерть її сина. У їх зображенні обігрується й заперечується євангельська семантика «доброї новини», – радше це вісники Апокаліпсису, поява яких спричинює в жінки панічну атаку, а чуттєвий спомин про ту подію, описаний сенсоризмами *лід під грудьми*, *ріже під колінами*, умить набуває фізичного виміру, коли баба Михайлина повідує її історію свого нещасливого материнства.

Третя частина роману – «Мама Михайлина» – власне, і є тією трагічною оповіддю, німотно вистражданою ще однією героїнею твору «в часі між 1952 і 2015 роками», юний син якої став у ряди опору комуністичним загарбникам України. Вихідна точка повісткування – факт убивства ворогом сина й вимога до Михайлини опізнати його тіло, супроводжувана катуванням і приниженням із боку радянського офіцера. Відстань у сімдесят років не стерла з пам'яті жінки тих мерзенних назвиськ, які почула від нелюда щодо своєї кровинки й себе самої: *виблядок*; *сука*, *курвета*. Натомість її власні номенування сина сповнені любові, ніжності, захоплення, пошани: *вибраний з-поміж інших дітей* (через родимий знак – мітку вогню на тілі); *довгоочікувана дитинка*; *маленьке дитятко з лляним волоссячком*; *її хлопчинка*; *пристрасний до людей і дуже запальний до неправди*. Інакшим уявити його матері понад силу, тому просить Бога, уживаючи перифраз: «...не дай видіти те, що цей нелюд хоче, щоб вона виділа» [5, с. 40]. Та кат силою спрямовує її погляд на загиблого, і руйнується «табу», обростаючи болісними деталями, які відтепер означають її сина: *мертве тіло*; *безкровний з лиця хлопчинка ... з круглою ... дірочкою під серцем ... чи таки ... у самому серці, з безладно розкинутими на два боки руками; залякле тіло; задубілий хлопчинка;*

задубілі ручки; понівечена голівонька; злипле з кров'ю золоте волоссячко; задубіле тіло її дитини; скам'яніла плоть крижаного тіла та ін. Михайлина, на постійні спонукання офіцера зізнатися, підтвердити впізнання, заперечує: «Не мій... <...> Чийсь! Котроїсь другої мами! Але не мій, вам кажу! Не мій!!! Не мі-і-і-й!!!» [5, с. 48]. У цих словах – і її екзистенційне бажання витіснити реальність, і прагнення захистити принаймні тіло сина від подальшої наруги, адже «якщо сільські мами признавали своїх замордованих дітей при впізнанні – нелюди гірше яструбів збиткувалися над мертвими, не щадячи материнських очей... а після того вже ніхто й ніколи не знав, де їхні могилки з розчиненими негашеним вапном кістками... далі двоногі звірі пакували цілі фамілії в телячі вагони – і слід за людьми прости-гав навіки» [5, с. 48]. Її дитину також було наказано «облити вапном і закопати в колгоспному могильнику. Між здохлої худоби!» [5, с. 49]. Михайлина не змогла перепоховати тіло, – так і ходила споминати сина до краю могильника, хоч приблизно знаючи, де вікують його останки – без могилки й без хреста.

Письменниця наголошує на важких стражданнях Михайлини, яка, на відміну від інших «осиротілих» мам, і плакати не сміла; була змушена, як «солодка» Даруся, носити муку в собі, німувати довіку про своє материнство.

Образ сина з часом семантично розвивається у свідомості жінки: із ним та його побратимами віддалено асоціюються в неї помічені біля мурашника численні померлі *мурашки*, подолані якоюсь великою злодійською потугою; його вона увічне, доглядаючи *могилки юнаків-однолітків* на сільському цвинтарі, – усі вони *сини* страждених мам. Порушена бінарність образного зв'язку «мати – син» потребує чуттєвого заміщення втрати, і Михайлина якусь мить тішить себе надією про *нешлюбну дитинку* свого сина, який «мав дівулицю»: вона б плекала й боронила малюка, утім доля не дає такого дару.

Четверта, найбільша, частина твору – «Мама Сидонія», яку слушно йменують повістю в романі [6], – продовжує мотив сина-воїна, захисника України, його жертвовного подвигу й долі стражденої матері. Авторка розпочинає виклад ретроспективно, із залученням фігури замовчування («А воно он як життя обернулося» [5, с. 83]), рухаючись у своїй оповіді з 2021 року в 2014-й, а далі – поетапно: 2015-й – 2016-й – 2017-й – 2018-й – 2019-й – 2020-й. Старша маніпуляційна медсестра Сидонія Вакулюк, гостра на язик, на позір лиха, сварлива, нетолерантна, але вже зі спокійнішим серцем – утратила сина-воїна в АТО, а згодом пройшла чимало випробувань, щоб установити факт його загибелі під Іловайськом, ідентифікувати останки й віднайти могилку з номером на Краснопільському кладовищі (м. Дніпро), а потім – і серцем, і працею – опікувати і мертвих, і живих героїв великої битви за Україну. Вона подолала пустку в собі, невиліковний біль, усвідомивши, що праця й турбота про людей, попри всі їхні негативні риси, наповнює життя сенсом, робить її соратницею сина, продовжувачкою його справи, берегинєю світу добра.

Лексема *син* у тексті цієї частини функціонує насамперед у своєму номінативному значенні й широкій площині різнопланових характеристик, перегукуючись з уже раніше вирізними питомими кваліфікаціями в романі: він *малолітня дитина*; *синочок її*; *бешкетничок Вітальчик*; *син-опора*, *господар*, який завжди з нею, на відміну від тимчасових залицяльників (спомини про дитинство і юність); *добрий і совісний*; *закоханий*; *зраджений «дурною любов'ю»*; *гіркий п'яниця*, *свиня свинею під хвірткою*; *гультай*; *неватний*; *материна осорома*; *потомок батька-пияка*; *робітник і умілець із золотими руками – електромонтер, автослюсар*; *помічник* (спомини про парубоцтво й подолання життєвої кризи); *доброволець*; *воїн*; *захисник*; *рідна дитина, яка телефонує з воєнного пекла, заспокоює матір*; *дорослий хлопчик, який виконує свій чоловічий обов'язок – «Хто ж захистить мамів, як не сини?!»* [5, с. 95]; *голос у слухавці*; *упевнений тон*; *мовчазний*; *сильний характер* (спомини про воїнську службу в червні-серпні 2014 року).

Коли зв'язок із сином обривається, його постать у свідомості матері й у мові твору позначають численні маркери: *абонент поза зоною досяжності*; *у списках мобілізованих відсутній*; *зниклий безвісти*; *невідомий*; *доброволець, а тому не зовсім військовий*; *той, кого документально нема*; *імовірний полонений*, *заручник*, *дезертир*. Ці атестації мають відтінок публіцистичного стилю й несуть у собі письменницьку критичну оцінку стосовно військової бюрократії, безладу в країні, нетолерантності посадових осіб тощо.

Щоденне ходіння у військкомат, заява в поліцію, тест ДНК, телефонні дзвінки депутатам зрештою допомагають мамі Сидонії дошукатися звістки про сина. Це зумовлює нові номінації в розвитку семантичного поля лексеми *син*: *труп невстановленої особи*; *розірване тіло*; *решту в безіменній могилі*. Намір матері поїхати на воєнний цвинтар біля Дніпропетровська (Дніпра) шукати могилу сина відновлює чутливий характеристики на позначення його образу та породжує нові асоціоніми: *її синок*; *один із багатьох, хто загинув «за земельку цю дорогу»* [5, с. 152]; *поїду до Вітальчика*; *невстановлений захисник України*; *могила № 3998*; *гідний син*; *герой*; *захисник держави*.

Зауважимо, що значення імені Віталій – «лат.; *vitalis* – життєвий (це слово має той самий корінь, що й *вітамін* – речовина, необхідна для життя)» [7, с. 47]. У тексті воно прямо не обігрується, але, безсумнівно, М. Матіос обрала онім для свого персонажа не випадково, у такий спосіб наголосивши на двобой життя і смерті, який спричинює війна, та життєдайності існування сина для матері (або жаданні вмерти разом із ним, що підтверджує сповідь кожної з героїнь твору). Як уже мовилося, розрив образної та онтологічної бінарності – утрата присутності найнеобхіднішого – руйнує цілісність материнського світу або ж спонукає її шукати заповнювача порожнечі, яка утворилася з утратою сина. Для Сидонії *новим сином* стає головний лікар, який рятує її від самогубства, підтримує в найважчий період життя [5, с. 161]; *полеглі безіменні хлопці* на військо-

вому цвинтарі, хрести на могилах яких пов'язує власноруч вишитими рушниками, обмінюючись із ними теплом – «Тут кожен мій» [5, с. 173; 179]; *п'ятеро воїнів* з-під Іловайська з ПТРС, яких по-материнськи підтримує в реабілітаційному центрі. Їй хочеться «врятувати всіх у цьому світі», вона знає, що найбільш потрібне синам – голос і підтримка мами [5, с. 187]. Подвиг матері, яка піднеслася над особистою трагедією (хоч її *горе* з нею завжди [5, с. 188–189]), яка відчувала прихильність синові душі, ловила усміх на його надмогильному фото, коли дбала про полеглих і живих побратимів, повернувши їй найбажаніше – частку Віталічика, його донечку, онучку, котра знову наповнить її існування життям. Письменниця щемко й правдиво виписала кожен материнський історію, і Сидонину не зідеалізувала, не сфантазувала, адже цілком можливий і такий розвиток подій.

Героїня п'ятої частини роману – «Мама Мамая» – жінка, про яку ніколи не чули, щоб вона мала чоловіка й дитину, але Аніма в ній потребує плекати життя, підтримувати живе створіння, дарувати комусь свою ласку й любов. Таким екзистенціальним рятунком, виповненням її «бінарності» стає кіт Мамай, хоч про це і не зразу здогадується читач: баба Іленка іменує свого пожилиця *людиною, непослухненним, хлопцем, шельмою, бахуром*; має за *співрозмовника*, кличе *їсти борщик*, випитує про *нічні гулянки й бешикети*, «*перевоспитує*», досадує, що він не заплаче по ній, не похоронить. Антропоморфізація образу, емоційна прив'язаність, материнська позиція в настановах халамиднику, використання народнописаних образів про любовні пригоди хлопця («... чи ти в шанці цієї ночі спав? Чи ти п'яний, як шуфля, був?..» [5, с. 277]), акцент на обрядових родинних традиціях уводять анімалістичного персонажа в коло сім'ї, надає ознак «казкового» сина. Пригадаймо, що в першій частині твору білий котик на могилі Сина мами Марії фігурує як добрий знак, символ Його присутності. І в цьому фрагменті тексту кіт і земний, і сокровенний образ, Божа підтримка жінці, яка мріє про повноту життя.

Висновки. Образ сина несе велике художньо-змістове навантаження в романі «Мамі» М. Матіос. Він – композит бінарної сполуки «мати – син», яка мислиться як неподільна, функціонує за присутності й дієвої активності обох складників цілого. Лексема *син* як образний номен відображає його численні іпостасі в полівимірному дискурсі роману, такі як поєднання особистого і суспільного, сакрального і профанного, трансцендентного і матеріального, набуваючи розгалуженої семантики й по-різному проявляючись стилістично.

Син – це і звичайна дитина своєї земної мами, і Христос – небесний Син Богородиці, і казковий котик-синок, облаканий доброю господинею-мамою.

Лексема *син* функціонує в романі передусім у своєму прямому значенні, називаючи потомка чоловічої статі в різних вікових групах (дитина, дорослий), екзистенціальних контекстах (любви, свободи, особистісної зреалізованості чи загроженості, душевного зламу), в аспекті професійного та життєвого вибору (фах, інтереси, збройний захист України). Із цього погляду твір репрезентує передусім погляд матері, для якої син – головно об'єкт її любові, опіки, виховання, гордості; опора, підтримка, надія на майбутнє; гідна «людська» дитина, яка, подорослішавши, має відчуття обов'язку, здатна до вагомих учинків. Навіть коли син робить життєві проступки, мати несе на собі його сором, але вірить у кращі риси нащадка, намагається їх розбудити. Особливо зацентрований у творі воєнний дискурс, у якому син стає бійцем (лісовим повстанцем; «атовцем», добровольцем, добробатівцем), оборонцем рідного краю від «совєтів», «рашистів», гине як герой у боротьбі з ворогом.

Розгалуження змістового навантаження лексеми *син* у бінарній образній системі твору відбувається, коли він утрачає життя, а мати не визнає реалії й дошукується рідного образу в довкіллі, зокрема через символи, знаки (голуб, білий котик, небесна хмарка з профілем сина тощо), окреслюючи його буттєву скінченність як могилу, умовне місце поховання (братська могила, цвинтар неупізнаних захисників, могили однолітків, могильник), надіючись на буттєве продовження сина – його ймовірних нешлюбних дітей, знаходячи «нових синів» – тих, кому найбільше потрібні її слово й тепло. Страждання матір розмислює про сина як про первозданну жертву, а горе (утрату сина) – трактує як неуникне й неподоланне, яке не дає їй подальшої сили й бажання жити. Утім віра – у Бога й принаймні одну добру людину – не дозволяє перерватися її зв'язку з дитиною та світом.

Художнє моделювання образу сина в романі забезпечує великий арсенал засобів увиразнення мовлення лексико-синонімічного, контекстуально-синонімічного, синтаксичного характеру, завдяки чому він ідеалізується, монументалізується, водночас не утрачаючи сенсорно-прагматичного вияву, зв'язку з реальністю.

Подальше вивчення семантико-стилістичного потенціалу роману М. Матіос спонукає розглянути в такому ключі лексему *мати*.

Література:

1. Буряк О. Образ матері в романі Марії Матіос «Мамі». *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Вип. 31. С. 195–199. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.31.33>
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
3. Гримашевич Г. Діалектна лексика в романі Марії Матіос «Мамі». *Лінгвостилістичні студії*. 2023. Вип. 19. С. 7–19.
4. Лісовий В. С. Бінарні відношення. *Енциклопедія Сучасної України* / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2003. URL: <https://esu.com.ua/article-40994> (дата звернення: 10.02.2025).

5. Матіос М. Мамі. Драма на шість дій. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2023. 288 с.
6. Петренко Т. Книга материнського голосіння: новий роман Марії Матіос «Мамі». *Читомо*. 26.10.2023. URL: <https://chytomo.com/knyha-materynskoho-holosinnia-novyj-roman-marii-matios-mamy/> (дата звернення: 10.02.2025).
7. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей. Словник-довідник / За ред. В. М. Русанівського ; НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. 3-тє вид., випр. Київ : Наукова думка, 2005. 334 с.

References:

1. Buryak, O. (2023). Obraz materi v romani Mariyi Matios «Mamý» [The image of the mother in the novel "Mothers" by Maria Mathios]. *Zakarpatski filolohichni studiyi*. Vyp. 31. S. 195–199. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.31.33>. [in Ukrainian].
2. Busel, V. T. (uklad. ta holov. red.) (2005). Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayinskoyi movy: 250000 [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language: 250,000]. Kyiv ; Irpin : Perun. 1728 s. [in Ukrainian].
3. Hrymashevych, H. (2023). Dialektna leksyka v romani Mariyi Matios «Mamý» [Dialect vocabulary in Maria Matios's novel "Mothers"]. *Linhvostylistychni studiyi*. Vyp. 19. S. 7–19. [in Ukrainian].
4. Lisovyy, V. S. (2003). Binarni vidnoshennya [Binary relations]. *Entsyklopediya Suchasnoyi Ukrayiny / Redkol. : I. M. Dzyuba, A. I. Zhukovskyy, M. H. Zheleznyak [ta in.] ; NAN Ukrayiny, NTSh*. Kyiv : Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrayiny. URL: <https://esu.com.ua/article-40994> (data zvernennya: 10.02.2025). [in Ukrainian].
5. Matios, M. (2023). Mamý. Drama na shist diy [Mothers. The drama in six acts]. Kyiv : A-BA-BA-HA-LA-MA-HA. 288 s. [in Ukrainian].
6. Petrenko, T. (26.10.2023). Knyha materynskoho holosinnya: novyy roman Mariyi Matios «Mamý» [The Book of Mother's Wailing: the new novel by Maria Mathios " Mothers "]. *Chytomo*. URL: <https://chytomo.com/knyha-materynskoho-holosinnia-novyj-roman-marii-matios-mamy/> (data zvernennya: 10.02.2025). [in Ukrainian].
7. Skrypnyk, L. H., Dziatkivska, N. P. (2005). Vlasni imena liudei. Slovyk-dovidnyk [Proper names of people. Dictionary – reference book] / Za red. V. M. Rusanivskoho ; NAN Ukrainy, In-t movoznav. im. O. O. Potebni. 3-tie vyd., vypr. Kyiv : Naukova dumka. 334 s. [in Ukrainian].